

A PÁLYAVÁLASZTÁSI DÖNTÉS ÉRETTSÉGE TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLÁRA JELENTKEZŐ DÉL-DUNÁNTÚLI FIATALOKNÁL

I.

A pályaválasztási érettség vizsgálata minden pályánál, a tanítói pálya esetén is fontos. A hivatástudat kialakulása, döntésük megalapozottsága igen sok paramétertől függ. Az ember egyéni életútján a pályafejlődés és a társadalmi beilleszkedés menetét, ezt a pszichés történetmodellt használhatjuk az időtengely mentén haladva munkahipotézisül.¹

Pályaválasztási érettség esetén a pálya- és az iskolaválasztás helyes és adekvát, a fiatal számára a pályazonosulás, a pályaidentifikáció nem jelent különösebb problémát.² A pályaválasztási érettség hiánya esetén különböző problémák merülhetnek fel a már felvett, tanulmányiakat végző tanítójelölteknel.

E problematikával való foglalkozás feltárhatja a vizsgált korosztály közös jellemzőit, mind pozitív megállapításokat, mind hiányokat. Ezeknek az információknak a birtokában javaslatokat tehetünk majd arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne módosítani, vagy kedvezően befolyásolni akár az *általános képzés szakaszát*, amely az általános iskola I. osztályától kezdődően a középiskola IV. o. végéig tart, akár a *szakmai képzés szakaszát* a célból, hogy a döntési érettség kedvezően befolyásolható legyen, és a pályazonosulás folyamatát elősegítsük, meggyorsítsuk, az integrált személyiség mielőbbi megközelítése, elérése érdekében.

Az életút adott időpillanatában az időtengelyen keresztmetszeti elemzés döntheti el a pályaválasztás adekvát, vagy inadekvát, érett vagy éretlen voltát. Ennek a modellje is ismert a pályalélektanból,³ csak alkalmaznunk kell a tanítói pályára.

A I. kategória az alkalmasság közvetlen kritériumát, az egyéni munkatevékenység-potenciál tartalmak és a munkaprofil tényezőinek adekvát voltát jelenti. A pszichológiai alkalmasság személyi paraméterei:⁴ I.1. a képességek, I.2. a személyiség centrális jegyei és I.3. funkciói.

Ezeknél a személyiség centrális jegyei közül a legnagyobb jelentőséggel bírnak a munkaalkalmasság szempontjából:⁵ I. 2.1. az érdeklődés, I. 2.2. az emócionális, I. 2.3. a motivációk, valamint I. 2.4. a reguláció.

¹ Rókusfalvy Pál: Pályaválasztás, pályaválasztási érettség. Bp. 1969. 48.

² Ritoók Pálné: Pályaválasztás, pályazonosulás, önmegvalósítás. (A választott pályával való azonosulás pályalélektani feltételei és a pályára nevelés). Kandidátusi értekezés 1976.

³ Csirszka János: A munkaalkalmasság feltételei és az alkalmasságvizsgálatok. Az „Ergonómiai tanulmányok” c. kötetben. Bp. 1971. 34.

⁴ Uo. 21.

⁵ Uo. 23.

A II. kategória jelenti a szubjektív munkamagatartásnak, és a munkaadottságok objektív oldalán szereplő munkakörülményeknek a megfelelését. A munkamagatartásnak két aspektusa és funkciója van: II.1. az adaptáció, amely jelenti II. 1.1/ a munka tárgyi körülményeit tekintve azok elfogadását, megszokását, II. 1.2./ a munkahely személyi miliójében harmonikus kapcsolatok kialakítását, II. 2.1. valamint az alakítás II. 2.1. a környezet alakítását fejlesztő módon, a lehetőségek felismerésében, az egyéni tapasztalatok értékesítését, egyéni ötletek megvalósítását, és II. 2.2: különböző korrekciók végzését.

A III. kategóriához tartozik az életalakítás egyik legfontosabb eszköze és forrása a munkatevékenységen és munkamagatartáson keresztül a munka. Vonatkozik ez a célok kitűzésére és azok megvalósítási módjainak megválasztására is. Az életalakítás tárgya az élethelyzet a maga lehetőségeivel és határaival. Az alkalmasság kedvező prognózisa szempontjából az életalakításnak és az élethelyzetnek egymással megfelelésben kell lenni.

A megfelelésnek természetesen több tényezője a munkán kívül is található, de ezek is nagyjelentőségűek, pl. a kultúra fejlettsége, a világnézeti tényezők, a személyi kapcsolatok diszharmóniája stb. A pszichésen és szomatikusan egészséges ember hatni és alkotni akar, ezért ennek lehetőségét biztosító élethelyzet elérésére törekszik.

E struktúrának a minél többirányú feltárása volt a célom a pályaférettség elemzése céljából a tanítói pályára jelentkező déldunántúli fiatalok körében. A Kaposvári Tanítóképző Főiskola nappali tagozatára jelentkező közel 500 (495) fő fiatal vizsgálatának eredményeit ismertetem.

Módszerűen az irányított pszichológiai beszélgetést választottam és terveztem meg. A vizsgálatok 1977. jún. 27-től júl. 3-ig folytak.

Az előzőekben ismertetett elméleti megfontolások után segédeszközüül egy explorációs nyomtatványt készítettem el, amely már a feltett kérdésekre várható elhangzó válaszvariációkat nagy számban tartalmazta, így a beszélgetést irányító és jegyzőkönyvező személynek általában csak jelölnie kellett a kapott válaszkategóriákat. Az irányított pszichológiai beszélgetést a Neveléstudományi Tanszék dolgozói végezték. A begyűjtött adatok közül minden esetben csak érvényes jegyzőkönyv került feldolgozásra.

A vizsgált tartalmak a következők voltak:

1. A tanítói tapasztalat;
2. A hivatástudat kialakulásának, kezdetének ideje;
3. A pálya-, ill. iskolaválasztás motivációi;
4. A tanítói tevékenységek ismerete;
5. A munkaérzelmelek vonzásai és dominanciái az egyes tanítói tevékenységek esetén;
6. A tanítói pálya vonzásai;
7. A jelölt által helyesnek és eredményesnek ítélt jó teljesítményt elérő tanító típusa; érzelmi minőségek és jellemzők;
8. A jelölt által helyesnek tartott tanító- gyermek kapcsolat minősége, érzelmi minőségek és jellemzők;
9. A jelölt érdeklődése;
10. A jelölt szervezetének anatómiai épsége és fiziológiai működése;
11. A jelölt politikai tájékozottsága;
12. A jelölt beszédképessége;
13. A jelölt mentális egészsége, ill. neurózisa.
14. A jelölt megjelenése;
15. A jelölt egyéni tempója.

Ezek a tartalmak az előbbi struktúrában a következő megfelelési szintek megismeréséhez nyújtanak segítséget:

A munkaalkalmasság objektív és szubjektív megfelelésének vizsgált tényezőkörei:	Az erre irányuló explorációs kérdés sorszáma:
I. 1.	10; 12; 15;
I. 2.1.	9;
I. 2.2.	5;
I. 2.3.	3;
I. 2.4.	13;
II. 1.1.	14;
II. 1.2.	8;
II. 2.1.	7;
II. 2.2.	1;
III.	6; 11;

A továbbiakban a vizsgálati adatok közül azokat elemezzük, amelyek közlésre érdemesek.

II.

1. *A pálya- illetőleg iskolaválasztások motivációi.* A motivációk feltárásánál ismeretes, hogy azok formális meghatározói 1.1.1. a tudatosság, 1.1.2. a szándékosság, 1.1.3. az intenzitás, 1.1.4. a pozitív, ill. negatív valencia (vonzó, v. taszító jelleg) és 1.1.5. a megfelelésesség.

Jellemzők még a 1.2.1. motivációs rendszer gazdagsága, illetve 1.2.2. kevés számú motiváció, és az ezek alkotta 1.3. motiváció-konstelláció.

Mi ezek közül a motivációk megjelenését, tudatossági fokát kívántuk megtudni a jelölteknel, mégpedig a megnevezés szintjén (1.1.1.) és pedig a szükségleti körök szerinti csoportosításban; a valencia irányokat (1.1.4), a megfelelést (1.1.5), valamint a motivációs rendszer gazdagságát (1.2.1.).

A motiváció vizsgálathoz a motiváció vizsgálati módszerek közül az explorációs módszert választottam. Tehát nem preferencia- és nem konkurencia-vizsgálatról van szó, és a válaszok száma sem volt limitálva. Az egyes meghatározók értékelésénél és elemzésénél a felhasznált érvényes jegyzőkönyvek száma fel van tüntetve.

A motivációk tudatossága. A tanítói pálya választását befolyásoló motivációk sorrendjét az 1. sz. táblázat tartalmazza.

A tanítói pályára vonatkoztatva inadekvát motivációnak a 23. számú vehető.

Az egyes szükségleti köröket kielégítő motivációk a közös szükségleti körhöz csoportosítva a következő eredményt mutatják a 2. sz. táblázat alapján:

Észre kell vennünk, hogy a motivációk sorában (2. sz. tábla) az első a gyermekszeretet. Ez nagyon fontos, és nagyon örömdetes, de miért csak 59,6%-ban?

Ezután a leghangsúlyozottabb motiváció a „szeretnék tanítani” 39,4%-kal. Ez örömdetes. Azonban minden tevékenységnek szigorú algoritmus van, a tanításnak is van technológiája. Ezt majd a főiskolán lesz alkalmuk elsajátítani.

A nevelői hivatás, magatartás, beállítódás, ha a rangsorban az 5. és 8. motivációt értelemszerűen összegezzük, úgy ez 13,94%, a tulajdonképpeni harmadik helyet foglalja el.

1. táblázat.
Az előforduló tanítói pályaválasztás motivációi

Sorrend	Motiváció megnevezése	Fők sz.	%
1.	Szereti a gyermekeket	295	59,6
2.	Szeretne tanítani	186	39,4
3.	Kedves tanára hatására	59	11,71
4.	Gyermekkori vágya	57	8,8
5.	Korábbi tapasztalatai során megszerette (ifivezető volt, üdültetés, táborozás stb.)	46	9,29
6.	Mert más egyetemre, főiskolára nem veszik fel	44	11,50
7.	Tetszik a hivatással kapcsolatos életmód	33	6,7
8.	Nem akar más, csak nevelő lenni	23	4,6
9.	Tudományos érdeklődés miatt	14	2,83
10.	Barátja, ismerőse is ezt a pályát választotta	9	1,81
11.	Emberekkel szeretnek foglalkozni	4	0,81
12.	Könnyebb gyermekekkel foglalkozni, mint felnőttekkel	3	0,61
13.	Ezen a pályán is meg lehet élni	3	0,61
14.	Tetszik a pálya, szép hivatás	3	0,61
15.	Szeret előadni, fokozott közlési vágy	3	0,61
16.	Változatos munka	2	0,40
17.	Szereti, ha felnéznek rá	2	0,40
18.	A rossz példa hatására, annak ellenére jó tanító akar lenni	2	0,40
19.	Rövidebb idő alatt képesítést ad a főiskola	1	0,20
20.	Sok szabadsága lesz	1	0,20
21.	Közel lesz az iskola	1	0,20
22.	Ezeket a felvételi tárgyakat (magyar, történelem) képes megtanulni	1	0,20
23.	Az óvodásokkal nem érti meg magát	1	0,20

A szükségleti köröket tekintve az első négy helyre a következők kerültek: 1. a szociabilitás, 2. a vezetőszeret, 3. a befolyások, 4. a külső szempontok.

1. *A szociabilitás* szükséglete a fiatalok nagy százalékánál jelentkezett. A megszülető emberi (társadalmi) lénynek az őt körülvevő társadalmi környezetből el kell sajátítania az ember és a környezet közötti hatékony, adekvát magatartási modelleket, szerep-mintákat. Ez a szocializáció alapja és feltétele. Mivel a gyermekek sok családban az adekvát modelleket nem tapasztalják, nem látják, rengeteget jelent, hogy a másokkal való foglalkozás vágya, a segítőkészség, a sok rendezetlen problémának a megoldásában való részvétel vágya ilyen sok fiatalnál dominánsan jelen van. Az ehhez feltétlenül szükséges átlagos beszédkészség szintet azonban még 14%-uk nem éri el.

2. *A vezetőszeret*-szükséglete emelkedik azonnal a szociabilitás után a második helyre. Igaz ugyan, hogy a tanítói tevékenység bizonyos értelemben véve vezetői munkamagatartást és tevékenységet jelent. De nem a parancsok, utasítások végrehajtásán van, ill. lesz az ezredfordulón a hangsúly, hanem a tudatos és rendszeres motiváltatás és adekvát optimális tanítói típus kialakítása során a gyermekek kedvező érzelmi milióban történő személyiség (természetesen benne a képességek is) fejlesztése és kibontakoztatása, az iskolai és az otthoni tanulás és szabadidő megszervezésének irányítása. Úgy tűnik, hogy érdemes ebben a témában még tovább kutatni, és vizsgálat után feleletet kapni majd arra a kérdésre, hogy minek (vagy milyen tényezőknek) a következtében alakult ki a fiatalokban életük 18. évére ez a szükséglet.

3. *A befolyások* a baráti- és ismeretségi körből származó pozitív érzelmi kapcsolatok és kötődések nagymértékben elősegítik a hivatástudat kialakulását és a pályaaazonosulást. Ez a motiváció az előfordulási arányt tekintve alacsony. Vagyis kevesek környezetében volt található vonzó, harmonikus,

2. táblázat.
A motivációk szükségleti körök szerinti csoportosítása

Szükségleti kör	A motiváció megnevezése	Fők sz.	%
Befolyások	Kedves tanára hatására	59	11,71
	Barátja, ismerőse is ezen a pályán van	9	1,80
Külső szempontok	Mert más egyetemre, főiskolára nem veszik fel	44	11,50
	Ezeket a felvételi tárgyakat képes tanulni	1	0,20
	Közel lesz az iskola	1	0,20
Szabad mozgás	Sok szabad ideje lesz, szabadsága is	1	0,20
	Tetszik a hivatással kapcsolatos életmód	33	6,70
Anyagiak	Rövid idő után képesítést ad	1	0,20
	Ezen a pályán is meg lehet élni	3	0,61
Elmélyülés	Tudományos érdeklődés	14	2,83
Munkamód	Változatos munka	2	0,40
Az igények specializálása	Az óvodásokkal nem érti meg magát	1	0,20
	Könnyebb gyermekekkel foglalkozni, mint felnőttekkel	3	0,61
Társas jelleg	Korábbi tapasztalatai során megszerette	3	0,61
Szociabilitás	Nem akar más csak nevelő lenni	23	4,64
	Mert szereti a gyermekeket	295	59,60
	Emberekkel szeretne foglalkozni	4	0,81
	A rossz példa hatására, annak ellenére jó tanító akar lenni	2	0,40
Vezetőszerép	Szereti, ha felnéznek rá	2	0,40
	Szeretne tanítani	186	39,40
	Szeret előadni, fokozott közlési, szereplési vágy	3	0,61
A szükséglet nincs differenciálódva, vagy nincs megnevezve	Tetszik a pálya, szép hivatás	3	0,61
	Gyermekkori vágya	57	11,71

hivatásszeretetétől átitatott és ezt sugárzó, integrált személyiségnek nevezhető tanító. Érdemes megemlíteni azt, hogy ugyan kis számban, de kaptunk olyan erkölcsi és ideológiai alapon történő választást, hogy sok negatív kudarcélmény és feszültség hatására döntöttek a tanítói pálya mellett, hogy ők kedvező és adekvát érzelmi miliőt biztosítsanak a gyermekeknek, egészséges idegrendszerrel és pozitív beállítódással a gyermekek felé. Erre a tényre viszont érdemes figyelni, mert nem mindenki képes sorozatos kudarcélmények és inadekvát érzelmi miliő ellenére harmonikusan fejlődni, elképzelhető esetleg, hogy több fiataalt elriaszt a tanítói pályától, vagy pedig személyiségdeformációt idézhet elő.

4. A külső szempontok a jelentkezők 11,90%-ánál határozták meg intézményünkhöz való irányulásukat. Ők lesznek azok, akiknél a pálya elfogadtatását minél előbb el kellene érni, mivel a beállítódás – így a főiskolai tanulmányaikhoz való beállítódás is és tanulásuk, munkafegyelmük, vagy destruktív voltak nagymértékben függ a pályaidentifikáció szintjétől. A 11,50% nem elhanyagolható mennyiség, érdemes velük foglalkozni.

Említést kell még tenni azokról, akiknek a válaszában nincs megnevezve konkrétan, vagy önmagukban nem is differenciálódott és nem tudatosult a motiváció, ezek a gyakorisági sorban a 4., valamint a 14. sz. motivációk. Ezek számára a szükségleti kör megnevezése helyett új, a Differenciálatlan kategóriát vettem fel. Ezek száma is viszonylag magas: összesen 12%.

A motiváció-gazdagság. A tanítói pálya választását meghatározó, a megnevezés szintjén tudatosult motivációk száma a következő volt:

3. táblázat.
A megnevezett motivációk mennyiségi eloszlása

Gyakorisági sor	Megnevezett motivációk száma	Fők sz.	%
1.	2	159	44,04
2.	1	132	36,57
3.	3	54	14,96
4.	4	12	3,32
5.	5	2	0,55
6.	6	2	0,554
	Összesen:	361	100%

A jelöltek többségénél nem is állapítható meg a motivációs profil, motiváció konstelláció. A képzés során a meglévő motivációk intenzitásnak erősítésével a tudatosság fokozásával, a verbális kifejező-képesség fejlesztésével, valamint a motivációgazdagság fokozásával nyújthatunk segítséget a tanítói pálya, munkamagatartás pályaadaptáció-, valamint alakítás faktorainak adekvát kialakításához és identifikációjához.

2. *A tanítói tevékenységek fajtái.* A jelentkezők feladatul kapták: eddigi ismereteik, tapasztalataik alapján nevezzék meg mindazokat a tevékenységfajtaikat, amelyeket végeznie kell egy tanítónak. A válaszok száma nem volt limitálva. Eredményeik a következők voltak:

4. táblázat.
A megnevezett tanítói tevékenységek fajtái

Sorszám	A tevékenység megnevezése	%	Fők száma
1.	Az oktatás, a tanulás irányítása a tanítási órán (de az ott-hon történő ismeretszerzés irányításáról senki sem tett említést!)	66,0	331
2.	A nevelő tevékenység általában, a köznapiság szintjén	52	261
3.	A gyermek teljes személyiségének fejlesztése	32	160
4.	A mozgalmi munka (kisdobos-, úttörő foglalkozások, ifivezetői tevékenység, foglalkozások vezetése, rányitása)	30	148
5.	Játék- és sporttevékenységek (a szünetben, a napköziben, mesedélutánok, filmvetítések, sportrendezvények, kirándulások) szervezése és irányítása	29,6	147
6.	A gyermek szüleivel való kapcsolattartás, az iskolai és a szülői ház nevelésének és irányításának összehangolása (családlátogatás, szülői értekezletek, üzenőfüzetek vezetése, ellenőrző stb.)	14,54	72
7.	Valamilyen speciális szakkör vezetése (énekkar, népi tánc, sportkör, képzőműv. kör, klubvez. stb.)	11,72	58

4. táblázat folytatása

Sorszám	A tevékenység megnevezése	%	Fők száma
8.	Az állandó önfejlesztés szükséglete és ebbéli személyes igényének egybeesése, az új tudományos eredmények szemmel tartása, azok nyomkövetése, alkalmazása, az új eredmények iránti nyitottság	12,93	64
9.	Magatartása és viselkedése mind a gyermekek, mind a társadalom számára szinte mintamodellül kell szolgáljon, vagyis a szoc. etikai normáknak megfelelő életvitelre kell legyen	5,27	26
10.	Lát benne kutatási – tudományos tevékenységre lehetőséget	2,82	14
11.	Az iskola kulturális rendezvényeinek szervezése vagy (és) azokon való részvétel	0,81	4
12.	Tudják, hogy könyvtárosi teendők is vannak az iskolában, és azt, hogy a gyermekek olvasóvá nevelése nagyon komoly személyiségfejlesztő tényező	0,81	4
13.	Tudják, hogy különböző problematikus gyermekekkel kell és lehet foglalkozni (nehezen nevelhetők, hátrányos helyzetűek, cigányok, iskolaéretlenek, korrekciós osztályok stb.)	0,61	3
14.	A napközis tanulás- és a korrepetálások irányítása	0,61	3
15.	A lakóhely kulturális és politikai életében való aktív szervező részvétel	0,60	3
16.	Felkészülés az órákra (olvasás, tanulás, tervezés, lexikonok, oktatástechnikai eszközök előkészítése és ellenőrzése, módszertani ismeretek stb.), valamint a tanulók írásos munkáinak (feladatlapok, munkalapok, dolgozatok, felmérések stb.) gyakran órán kívüli otthoni elemzései	0,40	2
17.	„Egyéb” kategóriába jelölt, de a jegyzőkönyvvezető által konkrétan még nem nevezett tevékenység	1,69	7

Sajnos nemcsak a tanítói tevékenységfajták ismerete mutat megdöbbentően alacsony szintet, hanem a megnevezett tevékenységek során módszertani ismereteik is igen elmaradtak pl. az „oktatás” fogalma szinte 100%-ban a „magyarázat”-tal volt megegyező rákérdezés esetén.

A tanítói pályán felmerülő, és rendszeresen végzendő tevékenységfajták és magatartásformák közül a jelentkezők 16 féle konkrét megnevezést tudtak adni, de még többet tudhatunk meg az egyes fiatalok információiról akkor, ha áttekintjük ugyanezt az anyagot abból az aspektusból, hogy 1-1 személy hányféle tevékenységet nevezett meg számunkra.

Ez azt mutatja, hogy a tanító munkájából a jelentkezők több, mint fele legfeljebb 2–3 tényezőt nevezett meg. És a megkérdezettek 12%-a taníthatott is már. Ez azért jelentős és fontos, mert nemcsak a pályára való alkalmasság izgalmas kérdés, hanem a pályán való megmaradás, a produktív teljesítés, a beválás is. Ez pedig nagymértékben annak a

5. táblázat.

A megnevezett tanítói tevékenységek gyakorisági sora

Gyakorisági sor	Megnevezett tanítói tevékenységfajták száma	Megnevező fők sz.	%
1.	2	122	29,61
2.	3	109	26,45
3.	4	75	18,20
4.	1	52	12,62
5.	5	29	7,04
6.	0	13	3,15
7.	6	9	2,18
8.	7	1	0,24
9.	9	1	0,24
10.	10	1	0,24
11.	8	0	0
	Összesen:	295	100

függvénye, hogy milyen a választó pályaismerete, mert ha az felszínes, gyenge, irreális, akkor ezt majd a pályán működve nem saját hibája-, vagy hiányosságaként, hanem a pályában és a kollégákban való „csalódás”-ként éli majd át. „Nem ezt vártam”, „nem ilyennek gondoltam” formában öltenek majd testet.

A fiatal akkor rendelkezik potenciálisan a beválás feltételeivel, ha 1. a választott pálya ismeretével rendelkezik, 2. a feladatok megoldási módjait elsajátítja, és 3. ha emberi magatartása eszmei, politikai és pedagógiai egységet (integrált személyiség) alkot.⁶

A pályát elhagyó pedagógusok motivációinak feltárásán (10) is, de a felmérés alapján is úgy tűnik, hogy talán a prevenció, a pályaválasztás alaposabb előkészítésével hatékony lehetne. A beiskolázások idején a tájékoztatás a felvételi vizsga tárgyain (amelyek jogosultságáról, vagy a beválás szempontjából prognosztikus értékéről nem kívánok szólni), és a főiskola ismertetése (képzési idő, tantárgyak, szakkollégiumok, stb.) mellett a pályaismertetésre és pályakövetelményekre is szánjunk időt és energiát. Talán érdemes volna kidolgozni e célra a fiatalok számára egy rövid, a tanítói pályát híven tükröző anyagot, amelyet a beiskolázandó iskolákhoz már időben el lehetne juttatni.

3. A tanítói tevékenységekkel való azonosulás

Ez a válasz a pályatevékenységekkel való azonosulást célozta megtudni azért, hogy a pályaaazonosulás értékelése során majd a főiskolai nevelőmunkához támpontot, viszonyítási alapot kapjunk.(7)

⁶ Békési Lajos: A hivatástudatra nevelés néhány kérdése intézetünkben. „A budapesti Tanítóképző Intézet száz éve” c. kötetben. Bp. 1969. 281–298.; Rókusfalvy Pál: Általános lélektan. Bp. 1972. 225.

6. táblázat.

A tevékenységekkel való teljes azonosulás gyakorisága

Gyakorisi sorrend	A tevékenységfajta megnev.	A választók száma (fő)	%
1.	Az oktatás	99	33,56
2.	A nevelés	81	27,46
3.	A gyermek egész személyiségének fejlesztése	45	18,30
4.	A mozgalmi- és társadalmi tevékenység	27	9,15
5.	A játék, a kirándulás és sporttevékenységek a gyermekkel	23	7,80
6.	Valamely speciális szakkör vezetése	10	3,41
7.	Az önfejlesztés lehetősége és elvárása	6	2,03
8.	A mintamodellként való szereplés	2	0,68
9.	A kutatási lehetőségek	2	0,68
10.	Nem válaszolt	118	28,64
	Összesen:	412	100

Sok fiatal volt, aki nem tudott válaszolni erre a kérdésre. Náluk sem pályaismeretről, sem a pályatevékenységeivel való azonosulásról még nem beszélhetünk.

A jelenzők legnagyobb száma a neveléssel, és a gyermekek személyiségének a fejlesztésével szeretne foglalkozni. A nevelés módszertana, vagy a gyermeki pszichikum milyensége azonban nem képezi érdeklődésünk tárgyát. Hasonló a helyzet azokkal, akik az oktatással mint tevékenységgel azonosulnak: az oktatás technológiája, módszertana iránt a felvételre várók 1,62%-a érdeklődik.

A mozgalmi- és társadalmi tevékenységgel a legnagyobb mértékben azonosul 27 fő.

A gyermekekkel való játék, sportversenyek és kirándulások szervezésével, irányításával azonosult elsősorban 23 fő. Ennyi, ill. ezek egy része, akik megfogalmazták, hogy a szünetekben is a gyermekek között a helyük. Akkor is, és a napközi óráinak szabad-, vagy játékfoglalkozásai során is alkalom kínálkozik a tanító-gyermek kapcsolatok mélyítésére, a gyermekek alaposabb és más-más relációban való megismerésére.

A tevékenységfajtákkal való azonosulás elősegítésével és érlelésével párhuzamosan, de még talán a középiskolai pályae érdeklődések szakaszában érdemes volna annyi pályalélektani alapismeretet nyújtani a fiataloknak, hogy minden pályán és minden tevékenységfajta esetén nagyon fontos a „miért” és a „hogyanok” tisztázása. Tekintsenek az irányban is, hogy a felvételi vizsga tárgyai mellett majd szeretik-e, érdeklík-e a választott szakma, hivatás alapjait ismertető, valamint a metodikákat nyújtó szaktárgyak.

4. A munkaérzelmek forrásairól

A pályapszichológiai szakirodalom mind a munkával kapcsolatos pozitív (sikerélmények), mind a negatív (kudarcc) élmények emocionális forrásait három területről származtatja. Ezek a következők: 1. A munkatevékenység közben keletkező, 2. A munkatársakkal való viszonyt tükröző, valamint, 3. A munkahelyi milió következtében keletkező érzelmek.

Ezt a rendszert a tanítói tevékenységre alkalmazva az alábbiakra bonthatjuk:

1.1. A tanítási munkatevékenység közben, idején keletkező érzelmek.

1.2. A lakóhelyen az aktív kulturális- és mozgalmi tevékenységek közben keletkező érzelmek.

2. A dolgozó és a munkatársak kapcsolata során keletkező érzelmek, amelyet a tanítói tevékenység során a következő tényezőkre bonthatunk:

2.1. A tanító és a gyermekek közötti érzelmi kapcsolat minősége.

2.2. A tanító és a nevelőtestület viszonyát tükröző érzelmek.

2.3. A tanító és a felettes hatóságok közötti kapcsolat nyomán keletkező érzelmek (igazgató, igazgató h., szakfelügyelet).

2.4. A tanító és tanítványai szüleivel való kapcsolatot tükröző érzelmek.

3. A munkahelyi miliő hatására bekövetkező érzelmek. Természetesen ez is, mint a többi, az emberrel kölcsönhatásban van, egymásrahatnak. Mindenki aktívan befolyásolhatja az őt körülvevő életteret (rendezettség, gyakorlatiasság, esztétikum, higiéné, művészeti, a pedagógiai giccs meg nem engedésével, stb. vonatkozásban.) Ezzel máris megváltozik az ember és miliőjének érzelmi viszonya.

A munkaérmek komplexitása és teljes spektruma tehát az érzelem-források (pozitív és negatív) interferenciájának következtében alakulnak ki.

Ezek alapján történt a felvételre jelentkezőkkel a beszélgetés során a háromirányú érzelem-forrás feltárása. Eredménye a következő:

7. táblázat.

A tanítói pálya során a leginkább gyakorolt vonzást e fiatalokra

1.1.	A tevékenység-, az oktatás öröme a jelentkezőknél	34,34 %-ban
1.2.	A tevékenység társadalmi aspektusa: a lakóhelyen lévő kulturális és mozgalmi tevékenység	6,06 %-ban
2.1.	A tanító és a gyermek között kialakítható kedvező, őszinte kapcsolat a jelentkezők	50,50 %-ban
2.2.	A tanító és a nevelőtestület közötti kedvező munkahelyi klíma vonzása	1,01 %-ban
3.	A munkahelyi miliő, az „iskola” vonzása	3,23 %-ban

Talán érdemes megjegyzésre méltatni a jelölteknel a nevelőtestület, mint a munkahelyi klíma vonzásának csökkent voltát. Az érzelmi kötődések, egymás munkasikerének elismerése, továbbfejlődésének elősegítése, adottságainak, személyiségének a pályán való kibontakozni hagyása, megakadályozhatja a fluktuációt.⁷ Ezért külön gondot kellene fordítani a képzés során ennek aktív, pozitív és tudatos kialakítására.

⁷ Hábér Judit: Pályát elhagyó pedagógusok. Szociológia 1975/4. 553–566.

5. Az optimálisnak tartott tanítói beállítódások és érzelmek

A szakirodalomban már feltárt, hogy milyen tanítói beállítódások és érzelmek lehetségesek, és különböztethetők meg.⁸ Az adekvátak a következők:

Pozitív érzelmi viszonyulása legyen a gyermekekkel szemben, az osztály légkörének kialakításában, egyénileg, személyében pedig *érzelemgazdag* legyen, mert csak akkor képes a gyermek érzelmi életét kedvezően és sokoldalúan fejleszteni és kibontakoztatni, ha erre ő maga, önmaga vonatkozásában is képes.

Ugyanakkor *érzelmi neutralitás*, elfogulatlanság kötelező reánézve a tanulók teljesítményének értékelése és mérlegelése esetében. Nem szabad, hogy befolyásolja őt objektív ítéletalkotásában a tanuló személye (pl. szimpatikus, vonzó volta, vagy ennek hiánya), sem a tanuló szüleinek foglalkozása, társadalmi rangja.

Minden tanítványa felé *univerzálisan fejlesztő* tevékenykedést kell terveznie és biztosítania, ugyanakkor az mégsem jelent teljesen azonos bánásmódot és fejlesztési ütemet, hanem a tudásszintet *egyénilag* kell a teljesítménymérések alapján megállapítani, és ezek alapján kell az osztály egyes csoportjainak munkáját, feladatait külön *megterveznie*.

Lényeges, hogy a tanító érdeklődése sokirányú, vagy egyirányú orientációjú-e. Az a személyiség, aki a 6–10 éves gyermekek előtt szinte mintamodellként áll, *nyitott* és maga is állandóan haladó, fejlődő személyiség legyen, ne pedig zárt, merev, egyoldalú, beszűkült. Ne keltsen negatív érzelmeket a gyermekben olyan tudományágak (pl. gyógypedagógia), vagy tevékenységek (kézműves szakmák) irányában, amely esetleg őt nem érdekli.

Nagyfokú érzelmi rugalmasság kell, hogy jellemezze, társulva magas szociális intelligenciával, amely a sokszor változó, szinte soha nem azonos pedagógiai helyzetek megítélésénél megértő, és lendületes cselekvőkészséggel, a gyermekket fejlesztő, kedvező kapcsolatukat nem romboló, adekvát magatartási, megoldási sémákat talál.

A gyors aspektusváltóképeség, a „merevség” hiánya az integrált, az érzelmekben gazdag és harmonikusan struktúrált személyiséget tételezi fel.

A tanító élete során ezek ellenére *érzelmileg stabil* kell legyen. Kiegyensúlyozott, nem ideges, nem neurotikus, indulatkitörésektől mentes, az akarata irányítsa az affektivitását és ne fordítva. Mentálisan azonban nagyfokú problémaérzékenység jellemezze.

E struktúrát tekintve a felvételre jelentkezők válaszaik alapján az alábbiakat tartották optimálisnak és elengedhetetlenek a hatékony, jó tanítói munka feltételének.

8. táblázat.

A felvételre jelentkezők által optimálisnak vélt beállítódások és érzelmek

Érzelem és beállítódás típusa	Az optimálisnak tartott beállítódások és érzelmek	%	Fők sz.
1.1.	Pozitív érzelmi viszony kialakítása	44,65	221
1.2.	Érzelemgazdagság	24,55	126
2.	Érzelmi neutralitás értékelésnél	5,85	29
3–4.	Az univerzálisan fejlesztő és a sokirányú érdeklődés együtt	2,63	13
5.1.	Változó pedagógiai helyzetekben érzelmi rugalmasság	19,59	94
5.2.	Önmagára vonatkozóan érzelmileg stabilis	34,14	34
	Összesen:	100,00	495

⁸Gáspárné Zauner Éva: Tanítói hivatástudatra nevelés pszichológiai gyakorlatokkal. „A budapesti Tanítóképző Intézet száz éve” c. kötetben. Bp. 1969. 299–319.

Pozitív érzelmi viszonyt kialakítani a gyermekekkel a jelöltek 44,65%-a fogalmazott meg határozottan. (Igaz, hogy a gyermekszerepet a motivációknál 59,6%-ban tudatosult.) Az érdelemgazdagság nagyon fontos és jelentős, de csak akkor számíthatnánk egyértelműen a pozitív érzelmi miliő kialakításának vágyához, ha az egészséges személyre vonatkozik. Ugyanis van nagyon sok beteg (neurotikus, vagy pszichopata) érdelemgazdag személyiség. Az önmagára vonatkozóan az érzelmi stabilitást mint feladatot és tervet 34% fogalmazta meg. Még kevesebben látták a gyakran változó pedagógiai helyzetek optimális és adekvát megoldásaihoz a kellő érzelmi rugalmasság szükségességét. A sokirányú, de ugyanakkor egyes specifikus érdeklődési irányokkal is rendelkező, nyitott beállítódású és univerzálisan fejleszteni akarók száma, pontosabban az ezt megfogalmazni képes fiatalok száma elenyészően (2,63%) kevés.

6. A beszédképességről.

A beszédképességet a magyar, valamint a történelem kérdező tanárokkal egyetértésben osztályoztuk, (jelöltük) annak átlagos, átlagosnál alacsonyabb, vagy átlagosnál jobb voltát. Ennek megállapítása céljából külön kérdést nem tettünk fel, sem feladatot nem adtunk. Nem soroltuk ide a beszédhibákat, azokat külön tüntettük fel, hanem kimondottan a mondatfűzés, a helyes stiláris szerkezetek, a logikai gondolkodás adekvát nyelvi tükröződését és kifejeződését vettük, annak tempóját is figyelembevéve.

9. táblázat.

A beszédképesség szintjének eloszlása

A beszédképesség szintje	Fők sz.	%
Átlagosnál alacsonyabb	69	14
Átlagosnál jobb beszédképesség	88	17,7
Átlagos beszédképesség	279	68,3
Összesen:	436	100

Talán érdemes megállni, és foglalkozni azzal, hogy érettségi vizsgával rendelkező, magyar anyanyelvű fiatalok számukra nem idegen, hanem ismerős, tanult témakörben, gondolkodási, felkészülési idő biztosítása után is 14%-ban alatta maradtak az átlagnak.

A tanítói pályán különböző tevékenységei során és tevékenykedtetéseknél a pontos terminológiahasználat, a világos szerkesztésmód, az utasítások egyértelmű volta, a tudatos és nem ösztönös megnyilvánulások feltételei az eredményes munkának. A kommunikáció tanítása⁹ és fejlesztése csak olyan embernek sikerül, aki azt maga is elsajátította. A beszédművelés és a beszéd fejlesztése, a mimetikus szerepjátékok irányítása, a kommunikációs helyzetgyakorlatok kiválasztása és az osztállyal együtt játszása stb. nem engedi meg a tanító nyelvi bizonytalanságát, hanem annak magas tudás- és igény szintjét tételezi fel. Ismeretlenek lesznek majd az „Azt akarom kérdezni . . .”, a „Mit gondolsz arról . . .” stb. időrabló, fáradozást fokozó félmondatok. A jelentkező fiatalok tudomására kellene hozni, hogy a jövő tanítója, akik ők lesznek, egészen más metodikával, és egészen más

⁹ Zsolnai József: Beszédművelés kisiskoláskorban. Bp. 1977. 129.

érzelmi légkörben kell dolgozzanak (alkossanak), mint az ő alsó tagozatos életükben látott modellek. A beszédfejllettség szintje messze alatta marad az írott beszédnek. Ezt a különbséget lesz hivatva csökkenteni az 1978-ban bevezetésre kerülő „Beszédművelés” c. résztárgy „A magyar nyelv és irodalom” c. tárgy keretében.

A *beszédhibák* jelzéséhez a dadogás, hadarás, pöszesség, valamint raccsolás kategóriákat tüntettük fel.

III.

Tudom, hogy e viszonylag alacsony számú, alig 500 fiatal anyaga-, akik az ország négy megyéjéből (Baranya, Somogy, Tolna és Zala) kérték a Kaposvári Tanítóképző Főiskolára felvételüket, – nem jogosít fel messzemenő következtetésekre. Mégis a megállapított tények alapján mind módszertani tapasztalatokat fogalmazhatunk meg, mind pedig eddigi megállapításaink gyakorlati felhasználása érdekében, különböző területekre; az általános képzés szakaszára, valamint a szakmai képzés szakaszára a következő tartalmi konzekvenciákat lehet megfogalmazni.

Az általános képzés szakaszára: A fiatalok igen nagyfokú tájékozatlanságot árultak el a tanítói pálya ismeretére vonatkozóan, ezért alapvető pályalélektani ismeretekre, valamint konkrét tanítói pályaismeretre kellene középiskolai tanulmányaik idején szert tenni. Van olyan középiskola, ahol erre különös gondot fordítanak,¹⁰ sőt a szakmai képzés szakaszában is folyik a „Pályalélektan” oktatása.¹¹

A szakmai képzés szakaszára: Világos kell legyen előttünk, hogy felvett főiskolai hallgatóink legnagyobb részét általában meg kell tanítanunk a helyes és gazdaságos tanulási módszerekre.

Mielőbb meg kell ismertetnünk majd a hallgatókat a tanítói pálya tevékenységfajtaival abból a célból, hogy a pályaaazonosulás érlelése mielőbb megkezdődhessék, vagy gyorsulhasson.

A fiataloknál hiányzó pályapszichológiai ismeretek és beállítódás, nézőpont mielőbbi pótlásával elősegíthetjük a beválásnak, a pályán való sikeres működés feltételeként elsajátítandó módszertani és elméleti ismeretek fontosságának beismerését, ezirányú érdeklődésük felkeltését és mélyítését.

Ugyanezt az elsajátított pályapszichológiai tudásanyagot felhasználhatják majd oklevelük megszerzése és munkavállalásuk megkezdése után a tanulók alsótagozatbeli beállítódásának megváltoztatására, a tantervi anyagban szereplő foglalkozásoknak szakszerű, pályapszichológiai elemzésére. Ismeretes, hogy az országban már egyes helyeken (Pécs, Nyíregyháza Tanárképző Főiskolák) oktatják is a „Pályapedagógia” c. tárgyat.

A célból, hogy a következő generációk ne ilyen tájékozatlanul, pályaválasztási éretlenséggel kerüljenek a pályaválasztási döntés-szituációba, a tanítói pályáról szakszerű tájékoztató könyvet, vagy ismertetőt kellene írni, és ezt kellő időben a középiskolákhoz el kellene juttatni.

¹⁰ *Bánfalvi* József: Az iskolai pályapedagógiai munka továbbfejlesztésének lehetősége a fakultatív tantárgyblokkos oktatási struktúrában. *Magyar Pedagógia* 1977/1. 58–75.

¹¹ *Kerekes* Imréné: Beszámoló egy pályaválasztási speciálkollégiumról. *Pedagógusképzés* 1977. 98–107.